

บทที่ 2

สปินเมทริกซ์ของพอลลี (Pauli Spin Matrices)

2.1 พหุคูณเบื้องต้นของสปินเมทริกซ์ของพอลลี

ตามมาตรฐานสากล สปินเมทริกซ์ของพอลลีมีตัวแทนเมทริกซ์ดังนี้

$$\Psi(\uparrow) = \bar{\alpha} = \begin{vmatrix} 1 \\ 0 \end{vmatrix} = \uparrow \quad : \text{ฟังก์ชันสปินขึ้น} \quad (2-1)$$

$$\Psi(\downarrow) = \bar{\beta} = \begin{vmatrix} 0 \\ 1 \end{vmatrix} = \downarrow \quad : \text{ฟังก์ชันสปินลง} \quad (2-2)$$

$$\underline{\sigma}_x = \begin{vmatrix} 0 & 1 \\ 1 & 0 \end{vmatrix} \quad : \text{ตัวดำเนินการทางแนวแกน x} \quad (2-3)$$

$$\underline{\sigma}_y = \begin{vmatrix} 0 & -i \\ i & 0 \end{vmatrix} \quad : \text{ตัวดำเนินการทางแนวแกน y} \quad (2-4)$$

$$\underline{\sigma}_z = \begin{vmatrix} 1 & 0 \\ 0 & -1 \end{vmatrix} \quad : \text{ตัวดำเนินการทางแนวแกน z} \quad (2-5)$$

$$\underline{1} = \begin{vmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 1 \end{vmatrix} \quad : \text{ตัวดำเนินการหนึ่งหน่วย} \quad (2-6)$$

สปินเมทริกซ์ของพอลลีเหล่านี้เสนอขึ้นเพื่อช่วยการคำนวณในทฤษฎีควอนตัม เวกเตอร์ฟังก์ชันเป็นเวกเตอร์ในเวกเตอร์สเปซเชิงเส้นสองมิติ มีฟังก์ชันคลื่นดังแสดงไว้ในสมการ (2-1) และสมการ (2-2) ซึ่งแทนสองสถานะของสปินครึ่งหน่วย คือ สปินชี้ขึ้นกับสปินชี้ลง จะเห็นว่า

$$\underline{\sigma}_x^2 = \begin{vmatrix} 0 & 1 \\ 1 & 0 \end{vmatrix} \begin{vmatrix} 0 & 1 \\ 1 & 0 \end{vmatrix} = \begin{vmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 1 \end{vmatrix} = \underline{\underline{I}} \quad (2-7)$$

$$\underline{\sigma}_y^2 = \begin{vmatrix} 0 & -i \\ i & 0 \end{vmatrix} \begin{vmatrix} 0 & -i \\ i & 0 \end{vmatrix} = \begin{vmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 1 \end{vmatrix} = \underline{\underline{I}} \quad (2-8)$$

$$\underline{\sigma}_z^2 = \begin{vmatrix} 1 & 0 \\ 0 & -1 \end{vmatrix} \begin{vmatrix} 1 & 0 \\ 0 & -1 \end{vmatrix} = \begin{vmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 1 \end{vmatrix} = \underline{\underline{I}} \quad (2-9)$$

เนื่องจากกำลังสองของสปินเมทริกซ์เป็นเมทริกซ์หนึ่งหน่วย ดังนั้นค่าไอเกนของเมทริกซ์เหล่านี้คือ ± 1 สปินเมทริกซ์ของพอลลีเหล่านี้ยังทำหน้าที่เป็นตัวสับเปลี่ยนต่อต้าน (anticommutators) ดังนี้

$$\underline{\sigma}_x \underline{\sigma}_y + \underline{\sigma}_y \underline{\sigma}_x = \begin{vmatrix} 0 & 1 \\ 1 & 0 \end{vmatrix} \begin{vmatrix} 0 & -i \\ i & 0 \end{vmatrix} + \begin{vmatrix} 0 & -i \\ i & 0 \end{vmatrix} \begin{vmatrix} 0 & 1 \\ 1 & 0 \end{vmatrix} = \begin{vmatrix} i & 0 \\ 0 & -i \end{vmatrix} + \begin{vmatrix} -i & 0 \\ 0 & i \end{vmatrix} = \underline{\underline{0}} \quad (2-10)$$

$$\underline{\sigma}_y \underline{\sigma}_z + \underline{\sigma}_z \underline{\sigma}_y = \begin{vmatrix} 0 & -i \\ i & 0 \end{vmatrix} \begin{vmatrix} 1 & 0 \\ 0 & -1 \end{vmatrix} + \begin{vmatrix} 1 & 0 \\ 0 & -1 \end{vmatrix} \begin{vmatrix} 0 & -i \\ i & 0 \end{vmatrix} = \begin{vmatrix} 0 & i \\ i & 0 \end{vmatrix} + \begin{vmatrix} 0 & -i \\ -i & 0 \end{vmatrix} = \underline{\underline{0}} \quad (2-11)$$

$$\underline{\sigma}_z \underline{\sigma}_x + \underline{\sigma}_x \underline{\sigma}_z = \begin{vmatrix} 1 & 0 \\ 0 & -1 \end{vmatrix} \begin{vmatrix} 0 & 1 \\ 1 & 0 \end{vmatrix} + \begin{vmatrix} 0 & 1 \\ 1 & 0 \end{vmatrix} \begin{vmatrix} 1 & 0 \\ 0 & -1 \end{vmatrix} = \begin{vmatrix} 0 & 1 \\ -1 & 0 \end{vmatrix} + \begin{vmatrix} 0 & -1 \\ 1 & 0 \end{vmatrix} = \underline{\underline{0}} \quad (2-12)$$

สมการ (2-7) ถึง (2-12) มักเขียนรวม ๆ กันดังนี้

$$\underline{\sigma}_i \underline{\sigma}_j + \underline{\sigma}_j \underline{\sigma}_i = 2\delta_{ij} \underline{\underline{I}} \quad (2-13)$$

เมื่อ i, j แทน x, y และ z ส่วน δ_{ij} คือโคเนกเคลอร์ เดลต้า ซึ่งมีความหมายดังนี้

$$\left. \begin{aligned} \delta_{ij} &= 0 & i &\neq j \\ \delta_{ij} &= 1 & i &= j \end{aligned} \right\} \quad (2-14)$$

$\underline{\sigma} = (\underline{\sigma}_x, \underline{\sigma}_y, \underline{\sigma}_z)$ และ $\underline{I}$ เป็นเมทริกซ์สี่ตัวซึ่งเป็นอิสระเชิงเส้นต่อกันและกัน

เนื่องจากเป็น 2×2 เมทริกซ์ ทำให้แต่ละเมทริกซ์มีสมาชิก 4 ตัว เมทริกซ์ชุด $\underline{\sigma}, \underline{I}$ เป็นชุดที่มีความสมบูรณ์สำหรับ 2×2 เมทริกซ์ เมทริกซ์อื่นนอกเหนือไปจากเมทริกซ์ชุดนี้อาจเขียนให้อยู่ในรูปของการกระจายบนเมทริกซ์สี่ตัวนี้ เช่น $\underline{M}$ เป็น 2×2 เมทริกซ์ตัวหนึ่ง ดังนี้

$$\underline{M} = c_x \underline{\sigma}_x + c_y \underline{\sigma}_y + c_z \underline{\sigma}_z + c_I \underline{I} \quad (2-15)$$

พึงสังเกตว่ายังมีชุดของเมทริกซ์ที่เป็นอิสระเชิงเส้นอีกชุดหนึ่ง คือ $\begin{vmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 0 \end{vmatrix}, \begin{vmatrix} 0 & 1 \\ 0 & 0 \end{vmatrix}, \begin{vmatrix} 0 & 0 \\ 1 & 0 \end{vmatrix}$ และ $\begin{vmatrix} 0 & 0 \\ 0 & 1 \end{vmatrix}$ ซึ่งอาจใช้แทนชุดของเมทริกซ์ $(\underline{\sigma}, \underline{I})$ แต่เมทริกซ์ชุดใหม่จะไม่มีเมทริกซ์

ผกผัน (inverse matrix) เมทริกซ์ 1 หน่วย และเทรซของเมทริกซ์ชุดใหม่จะไม่เท่ากับศูนย์ เทรซของเมทริกซ์ของพอลลีเท่ากับศูนย์ทุก ๆ ตัว นอกจากนี้แล้วการสับเปลี่ยนของเมทริกซ์ของพอลลียังมีคุณสมบัติต่อไปนี้

$$\begin{aligned} \underline{\sigma}_x \underline{\sigma}_y - \underline{\sigma}_y \underline{\sigma}_x &= \begin{vmatrix} 0 & 1 \\ 1 & 0 \end{vmatrix} \begin{vmatrix} 0 & -i \\ i & 0 \end{vmatrix} - \begin{vmatrix} 0 & -i \\ i & 0 \end{vmatrix} \begin{vmatrix} 0 & 1 \\ 1 & 0 \end{vmatrix} \\ &= \begin{vmatrix} i & 0 \\ 0 & -i \end{vmatrix} - \begin{vmatrix} -i & 0 \\ 0 & i \end{vmatrix} \\ &= 2i \begin{vmatrix} 1 & 0 \\ 0 & -1 \end{vmatrix} \\ &= 2i \underline{\sigma}_z \end{aligned} \quad (2-16)$$

$$\begin{aligned} \underline{\sigma}_y \underline{\sigma}_z - \underline{\sigma}_z \underline{\sigma}_y &= \begin{vmatrix} 0 & -i \\ i & 0 \end{vmatrix} \begin{vmatrix} 1 & 0 \\ 0 & -1 \end{vmatrix} - \begin{vmatrix} 1 & 0 \\ 0 & -1 \end{vmatrix} \begin{vmatrix} 0 & -i \\ i & 0 \end{vmatrix} \\ &= \begin{vmatrix} 0 & i \\ i & 0 \end{vmatrix} - \begin{vmatrix} 0 & -i \\ -i & 0 \end{vmatrix} \\ &= 2i \begin{vmatrix} 0 & 1 \\ 1 & 0 \end{vmatrix} \\ &= 2i \underline{\sigma}_x \end{aligned} \quad (2-17)$$

$$\begin{aligned}
\sigma_z \sigma_x - \sigma_x \sigma_z &= \begin{vmatrix} 1 & 0 \\ 0 & -1 \end{vmatrix} \begin{vmatrix} 0 & 1 \\ 1 & 0 \end{vmatrix} - \begin{vmatrix} 0 & 1 \\ 1 & 0 \end{vmatrix} \begin{vmatrix} 1 & 0 \\ 0 & -1 \end{vmatrix} \\
&= \begin{vmatrix} 0 & 1 \\ -1 & 0 \end{vmatrix} - \begin{vmatrix} 0 & -1 \\ 1 & 0 \end{vmatrix} \\
&= 2i \begin{vmatrix} 0 & -i \\ i & 0 \end{vmatrix} \\
&= 2i \sigma_y
\end{aligned} \tag{2-18}$$

สมการที่ (2-16) ถึง (2-18) เขียนรวมกันได้ดังนี้

$$\underline{\sigma} \times \underline{\sigma} = 2i \underline{\sigma} \tag{2-19}$$

คุณสมบัติอีกอันหนึ่งของสปินเมทริกซ์ของพอลลีก็คือ $\underline{\sigma} = (\sigma_x, \sigma_y, \sigma_z)$ เป็นเฮอร์มีเชียน ทำให้

$$\sigma_i^\dagger = \sigma_i ; \quad i = x, y, z \tag{2-20}$$

2.2 ตัวดำเนินการพลิกสปิน (Spin-flip)

$$\begin{aligned}
\sigma_x + i\sigma_y &= \begin{vmatrix} 0 & 1 \\ 1 & 0 \end{vmatrix} + i \begin{vmatrix} 0 & -i \\ i & 0 \end{vmatrix} = \begin{vmatrix} 0 & 1 \\ 1 & 0 \end{vmatrix} + \begin{vmatrix} 0 & 1 \\ -1 & 0 \end{vmatrix} = \begin{vmatrix} 0 & 2 \\ 0 & 0 \end{vmatrix} = 2 \begin{vmatrix} 0 & 1 \\ 0 & 0 \end{vmatrix} \\
\therefore \frac{\sigma_x + i\sigma_y}{2} &= \begin{vmatrix} 0 & 1 \\ 0 & 0 \end{vmatrix} = \underline{\sigma}_+
\end{aligned} \tag{2-21}$$

เมื่อใช้ $\underline{\sigma}_+$ คูณกับฟังก์ชันคลื่นของสปิน จะได้ผลดังนี้

$$(\underline{\sigma}_+) \cdot \bar{\alpha} = \begin{vmatrix} 0 & 1 \\ 0 & 0 \end{vmatrix} \begin{vmatrix} 1 \\ 0 \end{vmatrix} = \begin{vmatrix} 0 \\ 0 \end{vmatrix} \tag{2-22}$$

$$(\underline{\sigma}_+) \cdot \bar{\beta} = \begin{vmatrix} 0 & 1 \\ 0 & 0 \end{vmatrix} \begin{vmatrix} 0 \\ 1 \end{vmatrix} = \begin{vmatrix} 1 \\ 0 \end{vmatrix} = \bar{\alpha} \tag{2-23}$$

แสดงว่า $\underline{\sigma}_+$ ทำหน้าที่พลิกสปินลงให้เป็นสปินขึ้น และทำลายสปินขึ้น จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ตัวทำลายสปินขึ้น (spin up annihilator) บางทีก็เรียกว่า ตัวดำเนินการขั้นบันได (ladder operator)

ในทางตรงกันข้าม

$$\begin{aligned} \underline{\sigma}_x - i\underline{\sigma}_y &= \begin{vmatrix} 0 & 1 \\ 1 & 0 \end{vmatrix} - i \begin{vmatrix} 0 & -i \\ i & 0 \end{vmatrix} = \begin{vmatrix} 0 & 1 \\ 1 & 0 \end{vmatrix} - \begin{vmatrix} 0 & 1 \\ -1 & 0 \end{vmatrix} = \begin{vmatrix} 0 & 0 \\ 2 & 0 \end{vmatrix} = 2 \begin{vmatrix} 0 & 0 \\ 1 & 0 \end{vmatrix} \\ \frac{\underline{\sigma}_x - i\underline{\sigma}_y}{2} &= \begin{vmatrix} 0 & 0 \\ 1 & 0 \end{vmatrix} = \underline{\sigma}_- \end{aligned} \quad (2-24)$$

เมื่อนำ $\underline{\sigma}_-$ ไปคูณกับฟังก์ชันคลื่นของสปินจะได้ผลดังนี้

$$(\underline{\sigma}_-) \cdot \bar{\alpha} = \begin{vmatrix} 0 & 0 \\ 1 & 0 \end{vmatrix} \begin{vmatrix} 1 \\ 0 \end{vmatrix} = \begin{vmatrix} 0 \\ 1 \end{vmatrix} = \bar{\beta} \quad (2-25)$$

$$(\underline{\sigma}_-) \cdot \bar{\beta} = \begin{vmatrix} 0 & 0 \\ 1 & 0 \end{vmatrix} \begin{vmatrix} 0 \\ 1 \end{vmatrix} = \begin{vmatrix} 0 \\ 0 \end{vmatrix} \quad (2-26)$$

$\underline{\sigma}_-$ ทำหน้าที่พลิกสปินขึ้นให้เป็นสปินลง

2.3 ตัวดำเนินการฉาย (projection operator)

$$\underline{1} + \underline{\sigma}_z = \begin{vmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 1 \end{vmatrix} + \begin{vmatrix} 1 & 0 \\ 0 & -1 \end{vmatrix} = \begin{vmatrix} 2 & 0 \\ 0 & 0 \end{vmatrix} = 2 \begin{vmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 0 \end{vmatrix} \quad (2-27)$$

$$\therefore \frac{\underline{1} + \underline{\sigma}_z}{2} = \begin{vmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 0 \end{vmatrix} = \underline{\lambda}_+ \quad (2-28)$$

จะเห็นว่า $\underline{\lambda}_+$ เป็นตัวดำเนินการฉายทางทิศ $\bar{\alpha}$ เช่น ถ้า $\delta = \begin{vmatrix} a \\ b \end{vmatrix}$ เป็นเวกเตอร์ใด ๆ

$$(\underline{\lambda}_+) \cdot \delta = \begin{vmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 0 \end{vmatrix} \begin{vmatrix} a \\ b \end{vmatrix} = \begin{vmatrix} a \\ 0 \end{vmatrix} = a \begin{vmatrix} 1 \\ 0 \end{vmatrix} \quad (2-29)$$

พิจารณา

$$\underline{1} - \underline{\sigma}_z = \begin{vmatrix} 1 & 0 \\ 0 & 1 \end{vmatrix} - \begin{vmatrix} 1 & 0 \\ 0 & -1 \end{vmatrix} = \begin{vmatrix} 0 & 0 \\ 0 & 2 \end{vmatrix} = 2 \begin{vmatrix} 0 & 0 \\ 0 & 1 \end{vmatrix} \quad (2-30)$$

$$\therefore \frac{\underline{1} - \underline{\sigma}_z}{2} = \begin{vmatrix} 0 & 0 \\ 0 & 1 \end{vmatrix} \equiv \underline{\lambda}_- \quad (2-31)$$

ดังนั้น $\underline{\lambda}_-$ จึงเป็นตัวดำเนินการฉายทางทิศ $\bar{\beta}$ จะเห็นว่า

$$|\underline{\lambda}_-| \cdot \bar{\delta} = \begin{vmatrix} 0 & 0 \\ 0 & 1 \end{vmatrix} \begin{vmatrix} a \\ b \end{vmatrix} = \begin{vmatrix} 0 \\ b \end{vmatrix} = b \begin{vmatrix} 0 \\ 1 \end{vmatrix} \quad (2-32)$$

จึงสรุปได้ว่า $\underline{\lambda}_+$ เลือกสปินขึ้นออกจากเวกเตอร์ฟังก์ชันทั่วไป $\bar{\delta}$ ในขณะที่ $\underline{\lambda}_-$ เลือกสปินลงออกจากเวกเตอร์ฟังก์ชันทั่วไปตัวเดียวกัน

2.4 สรุปความสัมพันธ์ที่สำคัญ

$$\underline{1} \cdot \bar{\alpha} = \bar{\alpha} ; \quad \underline{1} \cdot \bar{\beta} = \bar{\beta} \quad (2-33)$$

$$\underline{\sigma}_x \cdot \bar{\alpha} = \begin{vmatrix} 0 & 1 \\ 1 & 0 \end{vmatrix} \begin{vmatrix} 1 \\ 0 \end{vmatrix} = \begin{vmatrix} 0 \\ 1 \end{vmatrix} = \bar{\beta} \quad (2-34)$$

$$\underline{\sigma}_x \cdot \bar{\beta} = \begin{vmatrix} 0 & 1 \\ 1 & 0 \end{vmatrix} \begin{vmatrix} 0 \\ 1 \end{vmatrix} = \begin{vmatrix} 1 \\ 0 \end{vmatrix} = \bar{\alpha} \quad (2-35)$$

$$\underline{\sigma}_y \cdot \bar{\alpha} = \begin{vmatrix} 0 & -i \\ i & 0 \end{vmatrix} \begin{vmatrix} 1 \\ 0 \end{vmatrix} = \begin{vmatrix} 0 \\ i \end{vmatrix} = i \begin{vmatrix} 0 \\ 1 \end{vmatrix} = i\bar{\beta} \quad (2-36)$$

$$\underline{\sigma}_y \cdot \bar{\beta} = \begin{vmatrix} 0 & -i \\ i & 0 \end{vmatrix} \begin{vmatrix} 0 \\ 1 \end{vmatrix} = \begin{vmatrix} -i \\ 0 \end{vmatrix} = -i \begin{vmatrix} 1 \\ 0 \end{vmatrix} = -i\bar{\alpha} \quad (2-37)$$

$$\underline{\sigma}_z \cdot \bar{\alpha} = \begin{vmatrix} 1 & 0 \\ 0 & -1 \end{vmatrix} \begin{vmatrix} 1 \\ 0 \end{vmatrix} = \begin{vmatrix} 1 \\ 0 \end{vmatrix} = +\bar{\alpha} \quad (2-38)$$

$$\underline{\sigma}_z \cdot \bar{\beta} = \begin{vmatrix} 1 & 0 \\ 0 & -1 \end{vmatrix} \begin{vmatrix} 0 \\ 1 \end{vmatrix} = -\begin{vmatrix} 0 \\ 1 \end{vmatrix} = -\bar{\beta} \quad (2-39)$$

$$(\underline{\sigma}+) \cdot \bar{\alpha} = \left| \begin{array}{cc|c} 0 & 1 & 1 \\ 0 & 0 & 0 \end{array} \right| = \bar{0} \quad (2-40)$$

$$(\underline{\sigma}-) \cdot \bar{\beta} = \left| \begin{array}{cc|c} 0 & 0 & 0 \\ 1 & 0 & 1 \end{array} \right| = \bar{0} \quad (2-41)$$

$$(\underline{\sigma}+) \cdot \bar{\beta} = \left| \begin{array}{cc|c} 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 1 \end{array} \right| = \left| \begin{array}{c} 1 \\ 0 \end{array} \right| = \bar{\alpha} \quad (2-42)$$

$$(\underline{\sigma}-) \cdot \bar{\alpha} = \left| \begin{array}{cc|c} 0 & 0 & 1 \\ 1 & 0 & 0 \end{array} \right| = \left| \begin{array}{c} 0 \\ 1 \end{array} \right| = \bar{\beta} \quad (2-43)$$

$$(\underline{\lambda}+) \cdot \bar{\alpha} = \left| \begin{array}{cc|c} 1 & 0 & 1 \\ 0 & 0 & 0 \end{array} \right| = \left| \begin{array}{c} 1 \\ 0 \end{array} \right| = \bar{\alpha} \quad (2-44)$$

$$(\underline{\lambda}-) \cdot \bar{\beta} = \left| \begin{array}{cc|c} 0 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 1 \end{array} \right| = \left| \begin{array}{c} 0 \\ 1 \end{array} \right| = \bar{\beta} \quad (2-45)$$

$$(\underline{\lambda}-) \cdot \bar{\alpha} = \left| \begin{array}{cc|c} 0 & 0 & 1 \\ 0 & 1 & 0 \end{array} \right| = \bar{0} \quad (2-46)$$

$$(\underline{\lambda}+) \cdot \bar{\beta} = \left| \begin{array}{cc|c} 1 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 1 \end{array} \right| = \bar{0} \quad (2-47)$$

$$(\underline{\lambda}-) \cdot \bar{\delta} = \left| \begin{array}{cc|c} 0 & 0 & a \\ 0 & 1 & b \end{array} \right| = \left| \begin{array}{c} 0 \\ b \end{array} \right| \quad (2-48)$$

$$(\underline{\lambda}+) \cdot \bar{\delta} = \left| \begin{array}{cc|c} 1 & 0 & a \\ 0 & 0 & b \end{array} \right| = \left| \begin{array}{c} a \\ 0 \end{array} \right| \quad (2-49)$$

จุด $(\underline{\sigma}_{\pm}, \underline{\lambda}_{\pm})$ เป็นจุดของเมทริกซ์ที่สมบูรณ์ แต่ตัวกำหนดของเมทริกซ์เหล่านี้เป็นศูนย์ ทำให้ไม่เหมาะที่จะเป็นเมทริกซ์มูลฐาน

$$\underline{\sigma}_{\pm}^2 = 0 \quad (2-50)$$

$$\underline{\lambda}_{\pm}^2 = \underline{\lambda}_{\pm} \quad (2-51)$$